

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента Тихомирова Олександра Олександровича на дисертацію Криволапа Євгенія Володимировича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення діяльності у сфері кібернетичної безпеки України», представлену на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність дисертаційної роботи

У сучасному світі стрімкий розвиток інформаційних технологій, зокрема, глобалізація інформаційної інфраструктури та транскордонне використання кібернетичних систем, обумовили виникнення нових викликів у сфері забезпечення безпеки інформаційних ресурсів. Сьогодні ці процеси розглядаються як фундаментальні не тільки в контексті власне розвитку глобального інформаційного суспільства та його інституцій, а й у нерозривному зв'язку з постійною трансформацією безпекової парадигми, що є підтвердженою стійкою тенденцією у європейському просторі та становить науково обґрунтовану основу формування політики ЄС.

Україна є учасницею євроінтеграційних процесів. Зазначене створює умови не лише для підтримання продовження науково-технічного прогресу інформаційних технологій та розвитку безпечного європейського цифрового простору, але й для відповідної оцінки багатьох соціальних процесів і відносин, які змінюючись на основі нових цифрових можливостей створюють простір як для нових напрямів, форм і методів правового регулювання, так і для осмислення і переосмислення ролі права, його інститутів, еволюції, інновації в поточних і перспективних інформаційно-технологічних умовах.

З цих позицій тематика дисертаційного дослідження, яка спрямована на розроблення, удосконалення і наукове обґрунтування методів і способів публічного управління у сфері кібернетичної безпеки України, є актуальною.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертаційне дослідження здійснене відповідно до тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 № 942 (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 № 463); Переліку пріоритетних тематичних напрямів

наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 476; Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019, а також у межах плану наукових досліджень Факультету права та міжнародних відносин Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» (при виконанні робіт – Національний авіаційний університет), зокрема, кафедри конституційного та адміністративного права, теми: «Забезпечення конституційних прав громадян в контексті конвенційних зобов'язань України» (державний реєстраційний номер 0119U103091); «Людиноцентричність публічного права України» (державний реєстраційний номер 0124U003363) та держбюджетної науково-дослідної роботи № 312-ДБ20 «Проблеми формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України: теорія і практика» (державний реєстраційний номер 0120U102136).

Важливим показником належного наукового рівня дисертації є сформована методологічна основа дослідження – авторська комбінація методів і підходів, які забезпечували виконання поставлених завдань, представлена як комплекс сучасних та взаємодоповнюючих методів вивчення відповідних правових і технологічних явищ (системний метод, документальний аналіз, метод абстрагування, компаративний метод, метод об'єктивної істини). В якості основного підходу запропоновано та застосовано міждисциплінарний підхід у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки, який полягає у поєднанні засобів, методів і правил адміністративного права, інформаційного права, права кібербезпеки, деліктології. Така методологічна основа дослідження дала змогу сформулювати нові, науковообґрунтовані висновки й пропозиції, представлені у дисертації та наукових публікаціях Криволапа Євгенія Володимировича, які відповідають кваліфікаційному рівню доктора філософії.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Низка положень, представлених у дисертації, були отримані автором уперше, або стали логічним розвитком чи удосконаленням наявних ідей, і тому можуть розглядатися як елементи наукової новизни роботи.

У повній мірі варто підтримати дисертанта у твердженні про необхідність застосування міждисциплінарного підходу щодо проблем інформаційної та кібернетичної безпеки та їх осмисленні правовою наукою, зокрема в контексті розвитку теоретичних і методологічних основ наук адміністративного та інформаційного права в нових умовах. Такий базовий науковий орієнтир спрямовував дисертанта на отримання комплексу нових науково обґрунтованих результатів у галузі адміністративно-правового забезпечення діяльності у сфері кібернетичної безпеки України, що в дисертації представлено відповідним детальним описом, а саме:

вперше: системно обґрунтовано проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності у сфері кібербезпеки України на засадах міждисциплінарного підходу, що інтегрує засоби, методи та принципи адміністративного права, інформаційного права, права кібербезпеки, теорії психологічних впливів та деліктології; розкрито реалізацію владних повноважень публічної адміністрації у сфері кібербезпеки крізь призму адміністративно-правових зобов'язань, що охоплюють здійснення публічного управління, надання адміністративних послуг, визначення відповідності публічної адміністрації у разі неправомірних дій чи порушення діяльності за її діяльністю, а також відповідальності суб'єктів суспільства; введено в український правовий науковий обіг положення Закону Європейського Союзу про кіберстійкість (Cyber Resilience Act, CRA), спрямованого на підвищення рівня кібербезпеки та кіберстійкості шляхом встановлення єдиних стандартів захисту продуктів із цифровими елементами; здійснено дослідження його ключових положень та визначено їх значення для формування національної правової доктрини у сфері кібербезпеки; уточнено та розширено понятійно-категорійні характеристики категорій «безпека інформації», «інформаційна безпека» та «кібербезпека» в контексті акцентованої уваги на феномені «когнітивної безпеки», що дозволило сформулювати положення, згідно з якими в сучасному інформаційному просторі актуалізується не лише завдання захисту інформації, а й необхідність захисту від деструктивного інформаційного впливу; запропоновано поширити вимоги Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» на соціальні мережі та/або приватні електронні інформаційні ресурси в мережі Інтернет як потенційні точки входу для кібератаки; запропоновано включити законодавче регулювання сутності і змісту Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, Стратегії

інформаційної безпеки, Стратегії забезпечення державної безпеки, Стратегії енергетичної безпеки в Закон України «Про національну безпеку України».

удосконалено: підходи до вивчення кіберконфліктів, розуміння сутності поняття кіберконфлікт, взаємозв'язку між поняттями кіберконфлікт, з одного боку, та кіберінцидент і кіберзлочин, з іншого боку; розуміння адміністративно-правового забезпечення діяльності у сфері кібернетичної безпеки України, яке полягає у поєднанні засобів і методів адміністративного права з урахуванням технічних аспектів і технологічних небезпек в кіберпросторі, включаючи протидію вразливостям, кіберінцидентам, кіберконфліктам; рекомендації для підвищення ступеня інформаційної безпеки: використання надійних паролів, регулярне оновлення програмного забезпечення, використання антивірусного програмного забезпечення та брандмауера, уникнення відкриття підозрілих електронних листів, завантаження неперевіреного вмісту та переходів за сумнівними посиланнями, активація двофакторної аутентифікації, створення резервних копій, використання тільки ліцензійних та офіційних програм; розуміння Рекомендацій Комітету міністрів РЄ № R (89) 7 від 27.04.1989 р. «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту», № R (97) 19 від 30.10.1997 р. «Про показ насильства електронними ЗМІ», № R (97) 20 від 30.10.1997 р. «Про розпалювання ненависті» як документів щодо впровадження заходів забезпечення когнітивної безпеки від інформаційно-психологічного впливу електронних засобів комунікації; структуру інформаційних прав громадян: свобода слова; право на доступ до інформації, у тому числі право на звернення; захист персональних даних; захист інформаційної безпеки; захист прав інтелектуальної власності; право на захист від кримінальних посягань у кіберпросторі. Розкриті особливості забезпечення кожного із видів прав; обґрунтування заходів керівництва України щодо обмежень в інформаційно-комунікаційному середовищі країни: заборона російських соціальних мереж і сайтів; запровадження санкцій проти засобів масової інформації із заборонаю їх трансляції в умовах агресивної інформаційної війни рф проти України;

дістали подальшого розвитку: розуміння сучасних викликів у зв'язку із широкомасштабною агресією рф проти України, яке (розуміння) полягає у тому, що у сучасних реаліях широкого впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, з одного боку, і тенденцій їх використання у гібридних війнах для завдання шкоди суб'єктам інформаційних відносин, з іншого боку, перед державою постає завдання надійного захисту

кібернетичної безпеки суб'єктів та їх прав у кіберпросторі; періодизація запровадження системи пошуку вразливостей Bug Bounty, яка полягає у контрольованих кібератаках певних інформаційно-комунікаційних систем з метою перевірки їх стійкості до таких атак і пошуку вразливостей; розуміння, що українська система безпекових стратегій побудована за моделлю НАТО та ЄС, відповідно до якої (моделі) НАТО розглядає інформаційну безпеку (information security) і кіберзахист (cyber defence) як єдиний операційний домен; узагальнення встановлених Кодексом України про адміністративні правопорушення деліктів у сфері обігу інформації і використання інформаційно-комунікаційних систем; уявлення про дії російських/проросійських пропагандистів щодо маскуванню фейкової інформації під зовнішнє оформлення відомих та авторитетних українських інформаційних сайтів, наприклад, «Обозреватель», УНІАН. Проаналізовані приклади фактичних фейкових повідомлень (сайтів); обґрунтування правового регулювання Інтернет-ресурсів як ЗМІ; запропоноване поняття «презумпція достовірності інформації», під якою розуміється відсутність необхідності додатково перевіряти достовірність інформації, розміщеної в легалізованих (зареєстрованих) ЗМІ.

Основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації достатньо повно представлено здобувачем у 21-й науковій публікації, серед яких: 8 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України категорії «Б» з юридичних наук (з присвоєнням DOI); 13 тез доповідей, опублікованих за результатами участі в науково-практичних конференціях (міжнародних, всеукраїнських і зарубіжних). Щодо публікації підготовлених у співавторстві в дисертації подано точний опис авторського внеску. Тематика і зміст усіх публікацій відповідають темі, меті й завданням дисертаційного дослідження.

Вищевказане дозволяє стверджувати, що представлена на рецензування дисертація Криволапа Євгенія Володимировича є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого належним чином оприлюднені та мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, запропоновані в дисертації, слід визнати обґрунтованими; вони не суперечать класичним

уявленням щодо принципів публічного адміністрування.

Мета роботи, що полягала в розкритті сутності і змісту адміністративно-правових засад спрямування методів і засобів забезпечення кібернетичної безпеки на вирішення завдань забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки, поставлених у Стратегії інформаційної безпеки та Стратегії кібербезпеки України, затверджених Указами Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021 та від 26.08.2021 р. № 447/2021 відповідно, – дисертантом досягнута. Визначені завдання взаємопов'язані, сприяли досягненню мети та виконані в процесі дослідження.

Зміст дисертації Криволапа Євгенія Володимировича, обраний авторський підхід та ставлення дослідника до його реалізації свідчить про глибокі знання здобувача в галузі проблематики дослідження, вміння ставити й адаптувати наукову задачу, знаходити шляхи її ефективного розв'язання.

Одержані здобувачем нові наукові результати відзначаються належним рівнем аргументованості. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджуються використанням широкої джерельної бази дослідження (366 найменувань). Зокрема, було використано: чинні акти ЄС та Ради Європи (в їх розвитку), законодавчі та нормативно правові акти України, праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, ресурси мережі Інтернет та результати власних досліджень автора з теми дисертації.

Висновки дисертації Криволапа Євгенія Володимировича логічно розкривають і узагальнюють отримані результати. Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано в різних сферах, зокрема у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшої розробки адміністративно-правових питань комплексного забезпечення інформаційної і кібер- безпеки (акт про впровадження ДНП «Державний університет «Київський авіаційний інститут» від 01.12.2025);

– *освітній діяльності* – під час проведення занять із дисципліни «Цифрові трансформації у суспільстві та електронне урядування», «Захист персональних даних», «Адміністративне право і процес», «Конституційне право України», «Верховенство права через призму конституційного та

адміністративного права та процесу» тощо (акт про впровадження Київським національним університетом будівництва і архітектури від 24.11.2025);

– *правотворчій, правозастосовній діяльності* – для організації та планування роботи з протидії правопорушенням у кібермережі (довідка про впровадження Секретаріатом Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 05.12.2025); при формуванні та обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів у сфері забезпечення інформаційної та кібербезпеки (довідка про впровадження Комітетом Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності №04-27/12-2022/214837 від 13.12.2022).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Криволапа Євгенія Володимировича викладена українською мовою на 290 сторінках, додатки – на 53 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії і складається з анотації, списку опублікованих праць, змісту, вступу, трьох розділів (дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел, додатків. Виклад змісту дисертації логічний та послідовний.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, описані використані методи дослідження і коротко обґрунтовано такий вибір, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, подано відомості щодо апробації отриманих результатів та їх впровадження у науково-дослідну сферу, правотворчість, правозастосовну діяльність, в навчальний процес. Визначено авторський внесок дисертанта у наукових статтях, підготовлених у співавторстві.

У першому розділі досліджені теоретико-правові засади забезпечення кібернетичної безпеки країни в адміністративно-правовому вимірі. Розглянуті засади правового забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки як предмета адміністративного права. Розгляд здійснений на засадах міждисциплінарного підходу. В контексті обґрунтування такого підходу звернена увага на сучасні концепції адміністративного права, за якими для того, щоб адміністративне право ефективно виконувало свої регулятивні функції в суспільстві, державі й економіці, наука адміністративного права повинна враховувати досягнення інших наук. Перш за все це стосується природничих і технічних наук. Це логічно спонукає дослідника розглядати

питання публічного адміністрування крізь призму технологічних аспектів виникнення кіберзагроз і проблеми протидії цим загрозам в системі чинників безпеки сучасного інформаційного суспільства. З цією метою вивчаються особливості кіберзагроз, які виникають внаслідок приєднання до публічних мереж слабких (з точки зору кібервразливості) компонентів «розумних» речей. Проаналізовані особливості концептів «інформаційна безпека», «безпека інформації», «кібербезпека», «когнітивна безпека» в контексті безпекових стратегій України 2020-2021 років, запропоновані підходи до розмежування цих понять. На цій основі запропоновані також окремі термінологічні зміни та доповнення в законодавстві. Заслуговує на повагу дослідницьке реагування дисертанта на найбільш актуальні зміни у національному законодавстві – врахуванні Постанови Кабінету Міністрів України від 03.12.2025 № 1580 «Деякі питання пошуку та виявлення потенційних вразливостей в інформаційно-комунікаційних системах» (зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 16.05.2023 р. № 497 (система Bug Bounty).

У другому розділі в контексті предмета дослідження розглянуті питання адміністративно-правового регулювання заходів забезпечення кібербезпеки, зокрема: розвиток законодавства ЄС і Ради Європи у сфері кібербезпеки та особливості побудови системи нормативно правових актів у цій сфері в Європейському Союзі, Раді Європи; особливості національного законодавства у цій сфері у співвідношенні з європейським. Представлена (зокрема схематично) логіка структури досліджених підзаконних нормативно-правових актів України у сфері кіберзахисту. Розглянуті окремі проблеми публічного адміністрування у сфері протидії кіберконфліктам та запропоновані шляхи їх вирішення.

Третій розділ роботи присвячений питанням забезпечення вимог інформаційної безпеки у системі кіберзахисту і захисту інформаційних прав громадян. Досліджується роль і значення забезпечення належного рівня кібербезпеки в системі забезпечення національної безпеки України, захисту прав громадян у розрізі кібербезпеки. Заслуговують на увагу й підтримку запропонована в цьому контексті авторська структура інформаційних прав громадян, а також авторські визначення окремих компонентів прав, зокрема: «захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет»; «право на захист від кримінальних посягань у кіберпросторі». Наголошено, що вирішення проблеми забезпечення когнітивної безпеки у кіберпросторі ґрунтується на врахуванні дуалізму прав на самовираження та їх обмежень, як це

встановлюється у Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 10). Зазначене надає підстави для обмежень державою поширення телевізійного контенту і Інтернет-мереж.

Кожен розділ роботи логічно завершений висновками, що повністю відповідають змісту і науковим результатам розділу.

Висновки повністю систематизовано в контексті мети і завдань дослідження висвітлюють отримані результати, викладені послідовно і аргументовано.

Список використаних літературних джерел нараховує 366 джерел, з яких 314 найменувань – кирилицею і 52 – латиницею.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Під час детального розгляду дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено. Усі запозичення та посилання оформлені відповідно до чинних вимог академічного цитування. Дисертаційна робота Криволапа Євгенія Володимировича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом, надаючи позитивну оцінку дисертації Криволапа Євгенія Володимировича «Адміністративно-правове забезпечення діяльності у сфері кібернетичної безпеки України», необхідно звернути увагу на деякі положення, які можуть становити предмет подальших наукових розробок або формувати елементи дискусії під час публічного захисту.

1. Дисертантом з урахуванням ідеї та обраної спрямованості дослідження сформовано методологічну основу з елементами міждисциплінарності, яка забезпечила отримання результатів дослідження, що виносяться на захист. Результати достатньо обґрунтовані, що не піддається сумніву. Проте, методологічна основа значно розширила потенціал і простори для аргументації висновків автора та, можливо їх нових положень, із застосуванням діяльнісного підходу (зокрема з огляду на саме формулювання теми), який активно розвивається в правовій науці й надає можливості поєднання різних правових і не тільки процесів, зокрема безпекових, в інтерпретації системи діяльності та її компонентів.

2. Можна дискутувати з приводу пропозицій дисертанта з приводу узгодження в законодавстві України термінологічних конструкцій, пов'язаних з інформаційною та кібербезпекою, зокрема як зазначено у висновках «слова «інформаційної безпеки» замінити словами «безпеки інформації» в окремих нормативно-правових актах, оскільки наявна варіативність не чинить істотного впливу на їхню реалізацію. Проте, з огляду на представлену у тексті дисертації та в додатку Б структуру авторського розуміння взаємозв'язків інформаційної, кібер-, когнітивної безпеки та безпеки інформації, під час захисту також потребує з'ясування позиція автора щодо концептуального усунення певної прогальності ключових нормативно-правових актів, що стосуються визначених компонентів, оскільки інформаційна та когнітивна безпека, на відміну від кібербезпеки, наразі не є предметом окремих вітчизняних законодавчих актів. Чи є необхідність у прийнятті таких актів, чи сприяли б вони вирішенню проблем визначених у дисертації?

3. З огляду на логічний і очевидний євроінтеграційний ракурс дослідження та акценти на первинному зв'язку проблем інформаційної та кібербезпеки з людиною, її правами та інтересами, що визначає й пріоритети адміністративно-правового забезпечення діяльності у сфері кібернетичної безпеки України, виникає запитання щодо: по-перше, щодо поглядів дисертанта на співвідношення кіберпростору та цифрового простору; по-друге, ставлення автора до проблеми цифрових прав людини, які активно набувають юридичну формалізацію в ЄС з 2022 року, та перспективи їх відповідного юридичного визнання в Україні; по-третє – їх співвідношення з виділеним в підрозділі 3.3 дисертації комплексом інформаційних прав громадян в контексті їх захисту у сфері кібербезпеки.

Наведені побажання й зауваження не знижують загального позитивного враження від виконаного дослідження та мають насамперед дискусійний характер.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота **Криволапа Євгенія Володимировича** на тему «Адміністративно-правове забезпечення діяльності у сфері кібернетичної безпеки України», подана на здобуття ступеня доктора філософії є оригінальним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. Отримані в ньому наукові результати є обґрунтованими, відрізняються новизною і відповідають поточним правовим потребам забезпечення інформаційної та кібербезпеки в Україні.

2. Дисертація **Криволапа Євгенія Володимировича** на тему «Адміністративно-правове забезпечення діяльності у сфері кібернетичної безпеки України» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою і практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. №261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій», «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор **Криволап Євгеній Володимирович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри інформаційної безпеки держави
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, доцент

«06» лютого 2026 року

Олександр ТИХОМИРОВ

Підпис О. Тихомирова засвідчую
Перший проректор (з навчальної роботи)
Національної академії Служби безпеки України
кандидат технічних наук, доцент

«06» 02 2026 року

Євген МЕЛЕНТИ